

Câteva referințe cu privire la Prasnica Împărătesc al Pogorării Duhului Sfânt sau al Rusaliilor, întemeierea sau nașterea în mod văzut a Bisericii...

1. Introducere - Evenimentul Cincizecimii și nașterea comunității creștine

Pogorarea Duhului Sfânt la Cincizecime în descrierea autorului Faptelor Apostolilor constituie o experiență fundamentală a creștinismului primar, care i-a transformat pe ucenicii Mântuitorului Iisus Hristos din următori descurajați și ascultători puțin perspicaci, în martori bucuroși ai Învierii și vestitori curajoși ai mesajului Său (F.Ap. 1, 8; 2, 14; 4, 13,19; 5, 29, 40-42). Iluminați și miscați fiind de Duhul Sfânt, ei au început să predice deschis înaintea întregului popor și a autorităților iudaice că Iisus Hristos era Mesia și Domnul (F.Ap. 2, 22-24,36; 4, 12; 5, 31), cu convingerea că același Domn Iisus Hristos înățat la ceruri, le-a trimis de la Dumnezeu Tatăl pe Duhul Sfânt (2, 23). Duhul lui i-a inspirat să vorbească - în alte limbi, necunoscute lor până atunci - mărețiile lui Dumnezeu (2, 4,11; 4, 31; 8, 17; 10, 46; 19, 6), și în același timp le dădea capacitatea de a explica într-un mod clar și logic vestea mântuirii (cuvântările Sf. Ap. Petru; Ștefan 6, 10). Acesta nu era doar un dar excepțional (harismatic) dăruit apostolilor (4, 8; 5, 32), o înzestrare a slujitorilor cuvântului ca să vorbească cu înțelepciune (6, 3,5,10) ci un har al lui Dumnezeu acordat tuturor celor botezați (2, 38; 8, 15,17; 19, 6) sau celor care urmau să se boteze (10, 44-46; 11, 15; 15, 8). Există convingerea comună că astfel s-a împlinit profeția lui Ioil pentru timpul eshatologic al mântuirii, în care Dumnezeu a revărsat din Duhul Său peste tot trupul (fiecare persoană) (2, 16-21). Chiar dacă Iisus lucrează deja pe pământ cu putere (10, 38), totuși pentru comunitatea primară marele prasnica și eveniment al Cincizecimii a fost de o importanță capitală prin revărsarea Duhului Sfânt peste toți, fapt care a făcut rodnică lucrarea mântuitoare a lui Iisus Hristos pentru toți cei care au crezut în El. Toți evangheliștii afirmă existența unei continuități dinamice dintre Iisus Hristos și comunitatea credincioșilor - Biserica. Această continuitate este marcată în mod special în opera Sfântului Apostol și Evanghelist Luca, care stă sub semnul Duhului Sfânt. Același Duh prin care Iisus Hristos a fost zămislit în pântecul Fecioarei Maria va da naștere Bisericii la Cincizecime; și după cum a fost nedespărțit de Iisus Hristos după ungerea botezului Său, tot astfel a însoțit apostolatul "de la Ierusalim până la marginile pământului". Centrul acestei istorii îl constituie intrarea păgânilor în Biserică, intrare aprobată și asumată de întrunirea conciliară (sinodul apostolic) de la Ierusalim: începând cu Corneliu și familia sa, apoi continuând prin călătoriile misionare ale Sfântului Apostol Pavel, neamurile au devenit un Popor; Poporul lui Dumnezeu, ethnē au devenit laos (FA 15, 14). Neamurile - realități pământești, "carnale"- au devenit vin popor, realitate din ordinea iconomiei mântuirii.

Pentru autorul Faptelor Apostolilor, Duhul Sfânt este în primul rând principiul dinamic al mărturiei apostolice, care asigură extinderea și creșterea Bisericii. Cu siguranță în acel moment s-a pus începutul dinamicii credinței în istorie, prin puterea și cu lucrarea Duhului Sfânt. Autorul Faptelor a construit expunerea sa asumând o tradiție care a interpretat evenimentul în raport cu unele valori, care erau trăite în sărbătoarea iudaică a Cincizecimii. Această sărbătoare a Cincizecimii (Shabu'ot) sau "a săptămânilor"(Ex. 34,22; Dt. 16, 10) era la origine o sărbătoare a secerișului (Ex. 23, 16), asociată "zilei primițiilor" (Num. 28, 26). În iudaismul elenistic al Septuagintei, este numită "sărbătoarea Cincizecimii" (Pentekoste) și urma celei a Paștelui, acest nume a rămas și în tradiția creștină. În secolul I î.Hr., în mediile eseniene, aluzia la primitiv dispărea, iar sărbătoarea amintește legământul lui Dumnezeu cu Israel. În această perspectivă, Cartea Jubileelor subliniază că toate legământurile începând de la cel încheiat cu Noe, Avraam, Isaac și Iacov au fost consacrate în ziua sărbătorii săptămânilor. Alte apocrife din aceeași epocă o prezintă ca pe o sărbătoare a revelației. Numai

către anul 150 d.Hr. tradiția rabinică repune această sărbătoare în legătură cu darul Legii de la Sinai: "deoarece în această zi a fost dată Legea (Torah)", declara Talmudul. Scriind Faptele Apostolilor, Sfântul Apostol Luca găsește în sursele sale documentare o dublă concepție despre sărbătoarea Cincizecimii: cea care provenea din curentul esenian, care punea accentul pe legământ referindu-se la tradiția deuteronomică, și cea care provenea din curentul fariseic centrată pe darul Legii făcut de Dumnezeu lui Moise. Se pare că fariseii ar fi schimbat data comemorării darului Legii de la 1 Tisri (septembrie - octombrie), ziua Anului Nou {Rosh haShanah}, la 6 Sivan (mai-iunie), data Cincizecimii¹⁴². Teologia Tagumului folosit în liturghia sinagogală a Cincizecimii (Ex. 19-20; 24; Ave. 3; Iz. 1 și câțiva psalmi) conturează o dublă perspectivă teologică, comunitară și eshatologică: pe de o parte, tinde să salveze unitatea poporului sfânt, iar pe de alta, pune accentul pe judecata irevocabilă a lui Dumnezeu la sfârșitul timpurilor. Evoluția liturghiei sărbătorii, cu relativa ei teologie, ne permite să înțelegem substratul textului Sfântului Apostol și Evanghelist Luca: Cincizecimea sărbătorește "ziua adunării" despre care vorbește Deuteronomul (Dt. 4, 10; 9, 10; 18, 16), adică promulgarea Legii la Sinai. Expunerea lucană a primei Cincizecimi de la Ierusalim se referă în mod clar și limpede la acel context al adunării din deșert (cf. 7, 38), la acea convocare a poporului, adunat la poalele muntelui ca să primească legea prin intermediul lui Moise (cf. Dt. 4, 9-14).

2. Despre momentul Pogorârii Duhului Sfânt (F.Ap. 2,1- 4)

Istorisirea începe cu un verset ce încadrează în timp și spațiu evenimentul (v. 1) și se încheie cu afirmațiile despre efectul extraordinar pe care acesta l-a produs (v. 4). În centrul acestei construcții literare apar două versete paralele, în care se face referire la fenomenele particulare, prin care evenimentul pare a se vizualiza (v. 2-3). Narațiunea dobândește astfel unitatea sa literară prin intermediul unei incluziuni: "erau toți împreună la un loc" (v. 1); "s-au umplut toți de Duh Sfânt" (v. 4). Indicația inițială, "iar când a sosit ziua Cincizecimii", este mult mai densă ca semnificație decât felul în care apare la prima vedere. Ar părea că se referă la concluderea sărbătorii Cincizecimii, însă vers.15 vorbește de "al treilea ceas din zi", orele 9 dimineața. Este probabil ca autorul să se refere fie la împlinirea unei perioade de timp, fie la plinirea unei făgăduințe. Textul paralel cel mai important care lămurește această expresie ni-l oferă același autor în Evanghelia sa la începutul secțiunii despre călătoria lui Iisus Hristos la Ierusalim: "Și a fost atunci când s-au apropiat zilele înălțării Sale..." (Luc. 9,51). Atât în acest caz cât și în cel care se referă la Cincizecime, putem să ne gândim la evenimente în care făgăduințele divine au ajuns la plinirea lor. Modul în care Iisus Hristos se referă la darul Duhului (cf. Luc. 24, 48; F.Ap. 1, 8) poate constitui o confirmare a acestei interpretări. Participanții la eveniment sunt semnați prin genericul "toți", care poate lăsa loc la diverse interpretări. Ar putea fi vorba de cele 120 de persoane care au participat la alegerea lui Matia (F.Ap. 1,15), sau numai la Apostoli, Maria și femeile care sunt amintite în F.Ap. 1, 13-14. Această ultimă interpretare pare a fi cea mai verosimilă, dacă ținem seama că toți erau adunați în același loc (F.Ap. 1, 14). "Casa" indicată ea este loc de întrunire (F.Ap. 2,2) amintește de "încăperea de sus" unde Apostolii locuiau la întoarcerea în Ierusalim (cf. F.Ap. 1,13). Trebuie ținut seama mai ales că Iisus Hristos a promis numai "Celor Unsprezece" Duhul (cf. Luc. 24, 49; F.Ap. 1, 5, 8) ¹⁴⁵. A fi reuniți "în același loc" dacă se interpretează în lumina textului din F.Ap. 1,14, nu indică numai o unire spațială, ci mai mult decât atât o unire de cuget și suflet. Această atitudine reflectă pe cea a poporului lui Israel înaintea legământului de la Sinai (cf. Ex. 19, 8). În momentul plinirii făgăduințelor divine, Apostolii, reprezentanții noului Israel, erau uniți în același cuget și suflet precum vechiul Israel înainte de legământul istoric de la Sinai. De aceea Sfântul Apostol și Evanghelist Luca anticipa, în această introducere un cadru teologic foarte dens.

Fenomenele ce însoțesc Pogorârea Duhului Sfânt sunt descrise într-un limbaj particular. Se vorbește mai întâi de un "vuiet ca de suflare de vânt" care în vers. 6 este numit "voce, sunet". Imaginea evocă în mod clar teofania din Exod 19, 16 unde se vorbește de "tunete" și "sunet puternic". Zgomotele acestea provin "din cer". În cazul de față cerul nu reprezintă în mod necesar cosmosul, ci simbolul locuinței lui Dumnezeu, de unde El vorbește poporului său (cf. Ex. 20, 22; Dt. 4, 36). În opera lucană el are o importanță particulară: Dumnezeu Tatăl va trimite pe Duhul Sfânt "din cer" (Luc. 11, 13) sau "de sus" (Luc. 24, 49), iar în F.Ap 1, 9-11; 3, 21 "cerul" devine simbolul participării lui Iisus preaslăvit la împărația Tatălui. Vuietul se produce "fără de veste", adică pe neașteptate, într-un mod care nu se explică. Acesta este comparat cu o "suflare de vânt". Fenomenul vântului, a cărui origine era misterioasă pentru cei din vechime, reprezenta adesea pentru israeliți simbolul puterii dătătoare de viață, lucrării creatoare și judecătorești a lui Dumnezeu. Uneori vântul însoțește manifestările lui Dumnezeu (1 Regi 19, 11) ori vestește judecata sa iminentă (Is. 66, 15). Prin imaginea vântului care sugerează "puterea" și "Duhul" lui Dumnezeu, autorul evidențiază concretețea semnului primirii Acestuia. Există un anumit paralelism între "vuietul ca de suflare de vânt" care "a umplut" toată casa și afirmația că toți "s-au umplut" de Duhul Sfânt, ce reliefează încă odată în plus realitatea pogorării Duhului. Fenomenului cu caracter auditiv, abia descris, i se adaugă la vers. 3 un alt fenomen cu caracter vizual. Prezența verbului "a se arăta" pe care Sfântul Apostol și Evanghelist Luca îi folosește pentru a descrie apariția îngerilor (cf. Luc. 1, 11; 22, 43; F.Ap. 7, 30, 35), manifestarea lui Dumnezeu (F.Ap. 7, 2), sau arătările Domnului înviat (cf. Luc. 24, 34; FA 9, 17; 26, 16), ne spune că ne aflăm în fața manifestării unei realități supranaturale, ce apare sub forma "limbilor ca de foc". Imaginea "limbilor" ne face să ne gândim nu doar la organul vorbirii, ci îndeosebi la limbile în care Apostolii vor vorbi: Sfântul Apostol Luca face astfel o legătură între fenomenul manifestării și efectele pe care acesta le produce. Comparația cu focul ne trimite cu gândul la un context teofanic: arătările divine sunt adesea în relație cu imaginea focului, și în particular cu teofania de la Sinai (cf. Ex. 19, 18; 24, 17; Dt. 4, 11-12). Potrivit tradiției evanghelice, focul este asociat prezenței Duhului Sfânt (cf. Luc. 3, 16). Limbile de foc sunt văzute ca fiind "împărțite" și așezate pe fiecare dintre cei prezenți. Dacă focul face aluzie la Duhul Sfânt, atunci există posibilitatea să credem că Duhul Sfânt a rămas permanent peste Sfinții Apostoli, după cum a rămas cu Iisus Hristos după Botez. Limbajul folosit în vers. 2-3 se vede în mod clar și limpede că este împrumutat din narațiunile ce descriu o teofanie, după cum am văzut din scurta analiză. De aceea el nu poate să descrie în mod exact ceea ce a avut loc la Cincizecime, ci încearcă să-i conștientizeze pe destinatari că Sfinții Apostoli au fost investiți de prezența dumnezeiască, intuită ca dar al Duhului.

Modalitatea de expresie se schimbă în chip vădit odată cu vers. 4. Aici, prin două fraze paralele, este enunțată experiența Cincizecimii și sunt descrise efectele pe care aceasta le-a produs. Prezența tuturor celor ce erau adunați în același loc este reafirmată. Se spune despre ei acum că "s-au umplut de Duhul Sfânt". Aceasta este o expresie caracteristică Sfântului Apostol și Evanghelist Luca, pe care el o folosește în descrierea personajelor profetice din narațiunile copilăriei (Ioan Botezătorul: Lc. 1,15; Elisabeta: Lc. 1, 41; Zaharia: Lc. 1, 67), la începutul activității lui Iisus Hristos de după Botez (Luc. 4, 1), iar apoi este reluată nu fără importanță pentru a descrie perioada Bisericii (Petru: F.Ap. 4, 8; comunitatea creștină: F.Ap. 4, 31; Ștefan: F.Ap. 6, 5; 7, 55; Pavel: F.Ap. 9, 17; 13, 9; Barnaba: F.Ap. 11, 24; ucenicii din Antiohia: F.Ap. 13, 52). Puterea lui Dumnezeu este deci lucrătoare în istoria mântuirii iar importanța acestei lucrări este evidențiată de Sfântul Evanghelist Luca prin faptul că el o prezintă la începutul (în)ființării Bisericii. Efectele generate și produse de aceasta Pogorâre a Duhului peste Sfinții Apostoli sunt evidente și relevante prin "vorbirea lor în alte limbi". Fenomenul este interpretabil în două maniere: poate fi vorba de o vorbire într-un limbaj neobișnuit și de neînțeles (glosolalia) sau de o vorbire în limbi străine (xenolalia). Aluziile

successive (vv. 6. 11) la cei care ascultă și înțeleg în limba lor ne face să ne gândim la cea de a doua posibilitate. La sfârșit "vorbirea în limbi" este prezentată ca dar al Duhului: "după cum Duhul le dădea puterea să se exprime". Este un dar ce este văzut nu ca ceva momentan ori punctual ci ca ceva permanent, continuu, care nu este rodul unui Duh, înțeles ca putere impersonală, ci ca Persoană – după cum susține, cu multă competență și acrivie, Părintele Prof. Univ. Dr. Constantin Preda de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Iustinian Patriarhul” din București.

În concluzia acestei scurte lecturări a povestirii sau narațiunii Pogorârii Duhului Sfânt, vom încerca să facem câteva observații cu caracter istoric și unele observații teologice. Privită cu ochiul istoricului critic, narațiunea Cincizecimii prezintă numai două indicații despre evenimentele ce pot fi constatate din exterior: 1) adunarea ucenicilor la Ierusalim pentru sărbătoarea Cincizecimii; 2) fenomenul vorbirii în limbi străine. Celelalte afirmații - cu toată aparența lor narativă - trebuie evaluate, în baza genului lor literar, ca expresii ale unei interpretări de credință precise. Ceea ce nu exclude însă că ele nu conțin indiciile unei experiențe istorice. Mult mai bogată este însă considerația cu caracter teologic pe care narațiunea o oferă. Am văzut că Cincizecimea iudaică devenise sărbătoarea reînnoirii legământului și a darului Legii. Narațiunea lucană pare a fi alcătuită în baza elementelor oferite de teofania de la Sinai: Sfinții Apostoli sunt adunați împreună după cum poporul Israel la poalele muntelui, simbolurile teofaniei sunt asemănătoare; vuietul puternic și focul. Există elemente suficiente pentru a afirma că Sfântul Apostol și Evanghelist Luca a văzut darul Duhului Sfânt de la Cincizecime ca pe un legământ nou. Din acest legământ ia naștere noul popor al lui Dumnezeu care nu mai este legat de legi impuse dinafară, ci de transformare interioară săvârșită prin lucrarea Duhului, care dă naștere unei atitudini filiale noi față de Dumnezeu.

3. Câteva indicii despre reacția celor prezenți la Cincizecime (F.Ap. 2, 5-13)

Istorisirii evenimentului Pogorârii Duhului Sfânt îi urmează descrierea reacției din partea celor ce erau prezenți în timpul manifestării acestui fenomen neașteptat. Cadrul oferit de vers. 5 este cu totul schimbat. Acesta îndeplinește pentru cea de a doua scenă funcția pe care o are vers. 1 pentru prima scena. Atenția autorului, din punct de vedere local, se mută din casă, unde Sfinții Apostoli erau adunați, în orașul Ierusalim. Se știe că Ierusalimul în opera lucană are o particulară semnificație teologică, ce constituie punctul culminant al evenimentului mântuitor adus de Iisus Hristos și începutul misiunii bisericești, eclesiale: menționarea sa într-o poziție emfatică în acest context nu este lipsită de importanță. În primul plan apar ca protagoniști "iudeii" care locuiesc în oraș. Denumirea acestei populații "iudei" indică pe cei care aparțin poporului Israel, incluși fiind și prozeliții, potrivit separării lor etnice și religioase de celelalte neamuri. Potrivit viziunii lucane așadar, martorii evenimentului Pogorârii Duhului Sfânt sunt numai iudeii nu și păgânii. Ei sunt calificați ca fiind "religioși" la fel ca Simeon (Luc. 2, 25), Anania (F.Ap. 22, 12) și cei care l-au îngropat pe Ștefan (F.Ap. 8, 2), pentru că erau observatori ai legii. Este surprinzătoare afirmația apartenenței lor "din toate neamurile care sunt sub cer". Cu toate că sunt numai rezidenți în Ierusalim și provin din neamurile păgâne ei sunt considerați ca făcând parte din poporul lui Israel. Prin această aluzie la toate neamurile ce se află sub cer, Sfântul Apostol Luca introduce o notă clară de universalism, care va fi exemplificată prin lista popoarelor din vv. 9-11 a. Cu o extraordinară abilitate, autorul conturează deja un cadru semnificativ: acești iudei religioși prezenți la Cincizecime, care provin din fiecare neam de sub cer, constituie în intenția naratorului puntea de legătură dintre Ierusalim și lumea întreagă, ei sunt, în anticipare, destinatarii acelei evanghelii ce trebuie să se extindă până la marginile pământului (cf F.Ap. 1,8). Versetul 6, pare să reia imaginea din v. 2 referindu-se la "vuiet" și re folosind deci

limbajul teofanic. Este vuietul care a produs adunarea mulțimilor. Numai în aparență pare a fi vorba de o descriere, însă datele rămân foarte vagi: vuietul de fapt, constituie elementul simbolic, iar locul în care mulțimea s-a adunat este neprecizat. Chiar și motivul tulburării din cauza faptului că fiecare ar fi auzit Apostolii vorbind în propria limbă, rămâne dificil de imaginat. În v. 4, a fost prezentată o "vorbire" în alte limbi, în timp ce aici este subliniată o "auzire" în propria limbă. Toate aceste elemente lasă să se înțeleagă că autorul nu este interesat de descrierea unor evenimente, ci să creeze o legătură esențială cu ceea ce precede și ceea ce urmează. Reacția celor prezenți este redată în v. 7, prin câteva verbe semnificative: a fi uimiți, ieșiți din fire, o atitudine tipică în fața descoperirii slavei dumnezeiești; uimirea și încântarea celor prezenți constituie, potrivit Sfântului Apostol și Evanghelist Luca, răspunsul caracteristic al mulțimilor, înaintea minunilor săvârșite de Iisus Hristos (cf Luc. 8, 25; 9, 43; 11, 14) și a semnelor extraordinare împlinite de Sfinții Apostoli (cf F.Ap. 3, 12). Extazul celor prezenți se lămurește prin cele două întrebări care urmează. Prima este retorică și are nevoie de un răspuns: "Nu sunt oare galileeni toți aceștia care vorbesc?". Este greu de crezut cum ascultătorii, care auzeau vorbindu-se în propria limbă, ar fi putut să-și dea seama că Sfinții Apostoli erau galileeni. Ținând prezența denumirea de "galileeni" în Luc 22, 59; și F.Ap. 1, 11, trebuie să deducem că întrebarea este folosită de autor pentru a lăsa să se înțeleagă că oamenii, care au făcut experiența acestui fenomen extraordinar, sunt legați de Iisus Galileanul. Cea de a doua întrebare care exprima reacția mulțimii (v. 8), recheamă v. 6 și adaugă la aceasta numai precizarea ca limbă, în care cei prezenți aud vorbindu-se, este limba lor nativă. Tonul, mai degrabă vag, al versetelor 6 și 8 ar putea lăsa impresia de a se crede că fenomenul extraordinar al Cincizecimii ar fi putut consta într-un fenomen cu caracter "auditiv", într-un contrast clar cu afirmația din v. 4, unde este vorba de "vorbirea în alte limbi". Versetul 11, care prin terminologia sa se unește în mod clar la vv 6, 8., înlătură în mod definitiv echivocul: cei prezenți îi aud pe Sfinții Apostoli "vorbind fiecare în limba lui". Iar în cele din urmă suntem încunoștințați despre ce vorbeau. Autorul condensează subiectul acestei vorbiri într-o expresie globală: este vorba de "mărețiile lui Dumnezeu". Este posibil ca Sfântul Apostol și Evanghelist Luca, având în vedere pe cititorul cărții, să se gândească la opera (împlinită de Dumnezeu prin Iisus Hristos, care culminează cu învierea, după cum ne este dat de înțeles din cuvântarea Sfântului Apostol Petru, care urmează evenimentului Cincizecimii.

În centrul și miezul acestor afirmații insistente despre uimirea mulțimilor în urma vorbirii și a cuvântării extraordinare a Apostolilor, stă așa-zisa "listă a popoarelor". Ea ar putea fi scoasă din context fără ca acesta să piardă din coerența sa logică: aceasta constituie semnul că autorul a inclus-o aproape în mod artificial în cadrul compoziției, cu un scop precis, teologic. La o privire atentă, lista se descoperă a fi alcătuită cu multă grijă, din punct de vedere literar. Este surprinzător însă faptul că ea nu este reprezentativă întru-totul pentru lumea cunoscută atunci și că nu are o logică precisă, din punct de vedere geografic. O anumită perplexitate se naște din faptul că este amintită "Iudeia" lângă Capadocia, după cum sunt menționate într-o astfel de listă "Iudei și prozeliți": cu toată probabilitatea însă, aceasta a fost inclusă de autor într-o listă deja codificată. În complexitatea ei această listă se aseamănă cu alte liste sau cataloage, care se întâlnesc la scriitorii din vechime și pe care Sfântul Apostol și Evanghelist Luca și-a asumat-o de undeva și a introdus-o în textul său. Această includere, potrivit perspectivei autorului, trebuia să-1 facă pe cititor să înțeleagă că "toate neamurile care sunt sub cer" (cf v. 5) erau într-adevăr reprezentate printre iudeii, care alcătuiau auditoriul de la Cincizecime. Nu avea importanță dacă lista era incompletă. Sfântului Evanghelist Luca i-a fost de ajuns să fie menționat câte un popor mai îndepărtat și mai puțin semnificativ, pentru a oferi senzația că lumea întreagă era prezentă acolo, la Ierusalim, și care să dea mărturie în mod simbolic despre venirea Duhului Sfânt și despre ascultătorii Cuvântului lui Dumnezeu. La încheierea scenei, vv. 12-13, reproduc reacția uimită a mulțimilor în fața consecințelor acestui eveniment. Ele nu au rolul însă de a constitui o reduplicare a vv. 7-8. Importanța lor

este aceea de a introduce mai îndeaproape intervenția Sfântul Apostol Petru și cuvântarea sa. Sfântul Apostol și Evanghelist Luca subliniază înainte de toate, atitudinea participării totale a celor prezenți: ei erau "uimiți și se minunau" în starea lor de perplexitate pentru că nu puteau să se lămurească și să afle un răspuns potrivit fenomenului la care asistau, întrebarea următoare: "Ce vrea să însemne aceasta?", nu este retorică (precum cea din v. 7) ci este într-adevăr în căutarea unui sens iluminant. Potrivit formulării ei, se aseamănă foarte mult cu reacția atenienilor în fața propovăduirii Sfântului Apostol Pavel (cf. F.Ap. 17, 20) și cu alte expresii din opera lucana (cf. Luc. 15, 26; 18, 36; F.Ap. 5, 24). Această atitudine întrebătoare și căutătoare de sens care pare a fi proprie participării totale a celor prezenți, Sfântul Apostol și Evanghelist Luca o delimitează (v. 13). Există unii care reacționează batjocorindu-i pe Apostoli, după cum vor face unii dintre atenieni, după vestirea învierii de către Sfântul Apostol Pavel (cf. F.Ap. 17, 32). Aceștia au deja răspunsul pregătit, la fenomenul la care asistă: "sunt plini de must", adică beți. Analogia dintre lucrarea Duhului, entuziasmul care-i urmează și betie se întâlnește adesea (cf. Ep Efes. 5, 18; dar și în alți autori profani din vechime). Explicația pe care Sfântul Apostol Luca o atribuie acestui grup de zeflemitori a sugerat unor exegeți să susțină că fenomenul de la Cincizecime ar fi constat într-o glosolalie (o vorbire extatică incomprehensibilă), la care - potrivit mărturiei pauline din 1 Cor. 14, 23, - putea să se preteze la aprecieri denigratoare din partea celor neînțași. Am văzut însă cum mărturia constantă a textului se referă la fenomenul xenolaliei (vorbirii în limbi străine). Explicația cea mai credibilă a acestei experiențe de deriziune aparține Sfântului Apostol Luca care vrea să arate că Biserica primară era adesea supusă unor astfel de batjocuri din cauza extraordinarului mesaj pe care-l vestea (Lev. 24, 11; F.Ap. 17, 32; 26, 24; cf. 2 Cor. 5, 13). În orice caz această interpretare greșită a Cincizecimii îi oferă posibilitatea autorului să introducă imediat cuvântarea Sfântului Apostol Petru. Acesta - după cum se întâmplă în mod obișnuit în cuvântările misionare din Faptele Apostolilor - își începe argumentația sa pornind de la interpretarea greșită a ascultătorilor (F.Ap. 2, 15), oferind în cele din urmă adevărata explicație motivată de citarea Sfintei Scripturi, în cazul de față bazându-se pe Ioil 3, 1-5. Drept urmare, scurta analiza a textului ne permite acum câteva concluzii cu caracter istoric și teologic. Forma literară folosită în textul din F.Ap. 2, 5-13, face dificilă dacă nu chiar inaccesibilă posibilitatea de a scoate din text informații mai detaliate, legate de evenimentele singulare care au însoțit experiența Cincizecimii. Marea parte a reacțiilor descrise de Sfântul Apostol și Evanghelist Luca se aseamănă mult, potrivit modului de expresie și reprezentare, caracteristicilor "coruri concluzive" cu care autorul a redat istorisirea minunilor săvârșite de Iisus Hristos în cea de a treia Evanghelie. În ceea ce privește prima scenă (vv. 1-4), unicul element nou care ar putea fi interesant din punct de vedere istoric, îl constituie faptul că mulți iudei în Ierusalim au fost martorii experienței pe care Sfinții Apostoli au făcut-o la Cincizecime.

Din punct de vedere teologic textul prezintă o densitate particulară. Sublinierea prezenței iudeilor "din toate neamurile care sunt sub cer"(v. 5) și ilustrativa "listă a popoarelor" vor să arate că Biserica, deja de la nașterea ei este deschisă universalității. Instrucțiunile pe care Iisus Hristos le-a dat, cu privire la extinderea evangheliei (cf. Luc. 24, 47; F.Ap. 1, 8) și succesivele împliniri misionare ale Bisericii potrivit Faptelor Sfinților Apostoli, sunt deja anticipate de evenimentul Cincizecimii. Accentul pus pe vorbirea în alte limbi, ca dar al Duhului Sfânt, prezent deja în v. 4 și care este reafirmat cu insistență în v. 11, lasă să se înțeleagă că Biserica la Cincizecime a primit puterea și capacitatea de a vesti "mărețiile lui Dumnezeu" în toate limbile oamenilor. Prin puterea Duhului Sfânt așadar, propovăduirea misionară este abilitată să facă prezența să actualizeze și să imprime toate culturile umanității, ale caror limbi constituie expresia cea mai densă și semnificativă. Tablele Legii celei Vechi au fost scrise de însuși degetul lui Dumnezeu (Ex. 31,18): acum este Duhul Sfânt (Luc. 11, 20). Acum Noul Sanctuar este Iisus Hristos, deschis tuturor neamurilor, Legea

Nouă este Duhul Sfânt care dă mărturie despre Iisus Hristos pentru toate popoarele. Semnul limbilor profește universalitatea mărturiei.

Sfinții Apostoli și toți ucenicii vorbeau limba altor popoare, anunțau în acele limbi mărețiile lui Dumnezeu. Părinții Bisericii și mulți exegeți moderni au văzut și văd în această minune reversul împrăștierii de la Babel (Gen. 11, 1-9). Acum prin Pogorârea Duhului Sfânt se deschide o nouă eră ce va fi dominată de prezența particulară a Duhului Sfânt în lume și de noile lucrări care le implinește. Aceasta nu înseamnă că Duhul Sfânt n-ar fi fost lucrător în istoria mântuirii, o istorie care este cea a mărețiilor lui Dumnezeu. Toate aceste măreții ale lucrării lui Dumnezeu pun în evidență că această istorie sfântă, începută în Vechiul Testament, desăvârșită în Iisus Hristos continuă să se desfășoare prin Biserică. Faptele Apostolilor ne amintesc că era deja lucrător în Vechiul Testament și că a vorbit prin gura profeților; această realitate este evidențiată de două ori când este amintit Proorocul și Împăratul David (F.Ap. 1,16; 4,25). Însă Duhul este lucrător și în Noul Testament: Sfântul Apostol și Evanghelist Luca, îndeosebi, menționează foarte des lucrarea Duhului Sfânt în viața lui Iisus: Faptele amintesc un aspect al acestei lucrări a Duhului Sfânt: este El Cel care-L asistă pe Iisus Hristos în alegerea Apostolilor (F.Ap. 1,2). Este evident că întreaga istorie a mântuirii este rodul lucrării celor trei Persoane și că Duhul lucrează dintru început. Pogorârea Duhului Sfânt nu precede venirea lui Mesia ci, dimpotrivă, este o consecință a acestei veniri. Aceasta nu este o simplă diferență de detaliu, ci o particularitate care ține de natura tainei creștine. Pentru Noul Testament, înălțarea de-a dreapta lui Dumnezeu a naturii umane, pe care Cuvântul a unit-o în Sine și care a devenit natura proprie a lui Iisus Hristos - adică îndumnezeirea firii omenești - această realitate constituie condiția Pogorârii Duhului Sfânt, ce are drept scop să extindă la toți oamenii cea ce s-a săvârșit mai întâi în Iisus Hristos. Este ceea ce expune Sfântul Apostol Petru: "Dumnezeu L-a înviat pe Acest Iisus Hristos, Căruia noi toți îi suntem martori. Așadar, înălțându-Se de-a dreapta lui Dumnezeu și primind de la Tatăl făgăduința Duhului Sfânt, El L-a revărsat pe Acesta așa cum vedeți voi și auziți acum"(F.Ap. 2, 32-33). Aceeași învățătură o regăsim în Evanghelia Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan: el comentează cuvintele Scripturii, citate de Iisus Hristos: "Râuri de apă vie vor curge din inima lui. Iar aceasta a spus-o despre Duhul pe Care aveau să-L primească acei ce cred într - Însul. Că Duhul încă nu era dat, pentru că Iisus Hristos încă nu a fost preamărit" (In. 7, 38-39). La fel însemnătatea cuvintelor lui Iisus Hristos: "Că dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi; iar dacă Mă voi duce, îl voi trimite la voi" (In. 16, 7).

Această revărsare eshatologică a Duhului, vestită de profeți, promisă și făgăduită de Iisus Hristos ca urmare a Învierii și Înălțării Sale irupe în ziua în care Sfinții Apostoli s-au adunat în momentul sărbătorii ebraice a Cincizecimii: "Și au fost umpluți de Duh Sfânt totuși au început să grăiască în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi"(F.Ap. 2,4). Trebuie notată expresia "au fost umpluți de Duh Sfânt": care se întâlnește de mai multe ori în Fapte (4, 8 și 31; 6,5 și 8; 7, 55) evidențiind plinătatea darului Duhului Sfânt, făcut de umanitatea îndumnezeită a lui Iisus Hristos Bisericii, Mireasa Sa. Acest dar are drept scop izvorârea unei vieți noi în rândul creștinilor și în sânul umanității; viața după Duh. Însă lucrarea principală a Duhului Sfânt este aceea de a transmite puterea dumnezeiască celor pe care Iisus Hristos, în timpul activității pământești i-a ales drept vase comunicante pentru a transmite umanității întregi ceea ce El a săvârșit odată pentru totdeauna. Aceste vase alese sunt Apostolii: Duhul Sfânt lucrează prin ei. Ceea ce le-a dăruit Sfinților Apostoli la Cincizecime n-a fost mai cu seamă o sfințenie personală cât mai ales puterea Duhului Sfânt spre a putea duce la împlinire lucrarea misionară. Iar acest dar este total pentru că este dumnezeiesc. După cum am amintit, Sfântul Apostol și Evanghelist Luca accentuează în mod particular acest aspect al lucrării Duhului Sfânt: opera sa este o istorie a lucrării Duhului Sfânt împlinită cu ajutorul Sfinților Apostoli. Epistolele pauline insistă în mod particular asupra finalității acestei lucrări: sfințenia personală. Puterea Duhului oferită Apostolilor la Cincizecime n-a fost numai un botez ci a

constituit o adevărată consacrare a lor constituindu-i slujitori ai Evangheliei. În timpul activității pământești a lui Iisus Hristos, accesul oamenilor la puterea Duhului Sfânt se săvârșea numai prin Iisus Hristos și în Iisus Hristos. După pogorârea Duhului Sfânt la Cincizecime însă relația cu Iisus Hristos are loc numai prin Duhul Sfânt și întru Duhul Sfânt. În timpul propovăduirii Evangheliei, Iisus Hristos era prezent în mod vizibil, era înaintea ucenicilor. Înălțarea la ceruri a înlăturat această vizibilitate concretă: "lumea nu Mă va mai vedea" iar această plecare a Domnului este reală. Însă Pogorarea Duhului Sfânt a restituit lumii prezența interiorizată a lui Iisus Hristos și-L descoperă acum nu înaintea ci înlăuntrul ucenicilor: " Voi veni la voi, și voi cu voi fi până la sfârșitul lumii", prezența Domnului Iisus Hristos este reală ca și plecarea Sa. "În ziua aceea (ziua Pogorării Duhului Sfânt) veți cunoaște că Eu sunt cu voi". Această interiorizare are loc tocmai prin lucrarea Duhului Sfânt după cum mărturisește și Sfântul Apostol Pavel: "Iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul cel Sfânt Care ni s-a dat" (Rom. 5,5). Prin puterea Duhului Sfânt noi strigăm Avva Părinte! și noi rostim numele lui Iisus Hristos. Revărsarea Duhului Sfânt descrisă în F.Ap. 2, 1-13, nu este singulară în cartea Faptelor. Sfântul apostol și Evanghelist Luca descrie și alte pogorări ale Duhului Sfânt asemănătoare celei din Ierusalim la sărbătoarea Cincizecimii, cum ar fi pogorârea Duhului Sfânt peste Corneliu și casa sa (cf. F.Ap. 10, 44-48; 11, 15-18), descrisă în termeni asemănători celei deja analizate. Autorul Faptelor prezintă dăruirea Duhului Sfânt și altor persoane, cum ar fi samaritenii convertiți și ucenicii din Efes (cf. F.Ap. 8, 14-18; 19, 1-7). Există apoi aproape o nouă Cincizecime a comunității rugătoare, după eliberarea din închisoare a Sfinților Apostoli Petru și Ioan (cf. F.Ap. 4, 29-31).

4. Despre prezența și lucrarea Sfântului Duh în Biserică

Nimic nu se petrece în viața Bisericii fără aportul și asistența Duhului Sfânt: faptele Bisericii, ca și Faptele Apostolilor, sunt faptele Duhului Sfânt. În tradiția liturgică și spirituală ortodoxă, orice rugăciune, taină, laudă ori slujbă, începe cu invocarea Sfântului Duh, care nu este o simplă chestiune de ritual, ci se referă la însăși natura și scopul cultului creștin. Pentru Părinții Bisericii Răsăritene, vocația și misiunea Bisericii se identifică cu însăși rugăciunea ei de continuă înnoire a trimiterii Duhului Sfânt: "Doamne, Cel ce în ceasul al treilea, ai trimis pe Preasfântul Tau Duh Apostolilor Tăi, pe acela, Bunule, nu-a lua de la noi, ci ni-L înnoiește nouă celor ce ne rugăm Ție". Epicleza, chemarea Duhului Sfânt este rugăciunea creștină prin excelență, deoarece creștinii trăiesc cu certitudinea că nu există timp și spațiu fără prezența vie și venirea permanentă a lui Iisus Hristos cel înviat în Duhul Sfânt.

Abordând acest subiect într-un sens destul de general, nu vom intra prea mult și prea adânc în amănunte care țin de istoria dogmelor. Învățătura despre Sfântul Duh a făcut obiectul celui de al doilea Sinod ecumenic (Constantinopol anul 381), care, împotriva ereziei susținută de Macedonius, a formulat articolul de credință: "Credem și întru Duhul Sfânt, Domnul de viață făcătorul, care din Tatăl purcede, cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit, care a grăit prin prooroci". Ereziile pnevmatologice din această perioadă n-au pus la îndoială persoana însăși a Duhului Sfânt, dar au negat divinitatea acesteia și consubstanțialitatea ei cu Dumnezeu-Tatăl. Doctrina catolică despre purcederea Duhului Sfânt "de la Tatăl și de la Fiul" ("Filioque"), cu toate că nu se compară cu ereziile pnevmatologice anterioare, a afectat în mare măsură unitatea Bisericii sobornicești, fiind una din particularitățile care separă catolicismul de Ortodoxie. Biserica Răsăriteană n-a acceptat ca "Filioque" să fie introdus sub formă de adaos la Crezul de la Niceea, care se bucură de autoritatea întregii Biserici. Punând un mare accent pe diversitatea ipostatică în Dumnezeu, dogmatica ortodoxă crede că "Filioque" implică o confuzie teologică între persoanele Sfintei Treimi. La rândul său, catolicismul pretinde că "Filioque" ar aduce o clarificare și o limpezire în ce privește egalitatea în dumnezeire a Fiului cu Tatăl. Cert este că Filioque a dat naștere

unor dezbateri teologice și unui scris polemic de mari proporții, de-a lungul secolelor după care s-a produs schisma dintre Occident și Orient. Astăzi, unii teologi catolici nu-l mai consideră un obstacol dogmatic între cele două Biserici, în timp ce ortodocșii continuă să susțină că el nu aduce nici o explicație sau clarificare a doctrinei despre Duhul Sfânt, exprimată în simbolul de credință niceo-constantinopolitan și în scrierile patristice din această perioadă, ci dimpotrivă, este o piedică în calea apropiării.

Sfântul Duh a fost nu doar subiectul unor mari controverse dogmatice, ci și una din temele preferate în reflecția teologică, creația liturgică și mai ales în literatura de spiritualitate ortodoxă. Mari Sfinți Părinți din epoca patristică (Chiril al Ierusalimului, Grigorie Teologul, Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom), scriitorii bisericești din perioada bizantină (Patriarhul Fotie, Simeon Noul Teolog), teologi din epoca noastră (Sergiu Bulgakov, Paul Evdokimov, Dumitru Stăniloae, Nicolae Afanasieff, Olivier Clement) au fost atrași de misterul persoanei Duhului Sfânt. Sfântul Chiril al Ierusalimului își cere scuze față de ascultătorii săi pentru catehezele prelungite despre Duhul Sfânt, spunând că nu se poate sătura vorbind despre un subiect ca acesta. Sfântul Vasile cel Mare alcătuiește un adevărat tratat despre teologia Duhului Sfânt pe baza textelor scripturistice, iar Sfântul Simeon Noul Teolog recurge la o terminologie doxologică și poetică proprie, vorbind despre simțirea prezenței Duhului Sfânt în viața creștinului. Vom limita această expunere la câteva aspecte principale ale învățaturii despre Duhul Sfânt în tradiția ortodoxă: Mai întâi, prezența și lucrarea Duhului Sfânt sunt situate în cadrul unei soteriologii trinitare. Duhul Sfânt are o mare lucrare în Biserică, dar aceasta se produce înăuntrul "iconomiei" trinitare a mântuirii. Pnevmatologia este deci inclusă deopotrivă în "teologia" și "iconomia" generală a Sfintei Treimi. Sfântul Vasile cel Mare subliniază în mod deosebit aspectul trinitar al mântuirii, de aceea numele Duhului Sfânt trebuie rostit împreună cu Tatăl și Fiul, în orice mărturisire de credință, doxologie și invocare liturgică. Originea biblică și scripturistică a acestei doctrine și practici o vedem cu claritate în scrierile pauline. Sfântul Apostol Pavel, care vorbind despre diversitatea darurilor duhovnicești și slujirilor în Biserică, spune că la originea lor se află același Duh, același Domn și același Dumnezeu, care lucrează toate în toți: "Sunt felurite daruri, dar este același Duh; sunt felurite slujiri, dar este același Domn; sunt felurite lucrări, însă este același Dumnezeu care lucrează toate în toți" (1 Cor. 12,4-6).

În contextul acestei soteriologii trinitare, Teologia Ortodoxă s-a concentrat asupra raportului dintre "iconomia" Fiului și cea a Duhului Sfânt în viața Bisericii. Unele din divergențele și neclaritățile ecleziologice care există azi între confesiunile creștine provin tocmai din faptul că acest raport este înțeles în mod diferit. Se pot aminti două tendințe ecleziologice majore care provin din considerarea celor două "iconomii": pe de o parte, o tendință hristocentrică, ce pune accentul pe întrupare și acțiunea istorică a lui Iisus Hristos, trimis de Tatăl să realizeze mântuirea lumii. Iisus Hristos alege pe Apostoli, El dăruiește Duhul Sfânt Bisericii, a instituit tainele, slujirile și structura, necesare misiunii Bisericii. De aici, insistența asupra aspectului instituțional, istoric al Bisericii, asupra continuității ei apostolice și identității ei sacramentale. Pe de altă parte, o tendință pnevmatocentrică, ce face istoria Bisericii dependentă de Duhul Sfânt. Duhul Sfânt este prezent la nașterea lui Iisus Hristos din Fecioara Maria la Botezul Său în Iordan, la întemeierea Bisericii la Cincizecime. Lucrarea Duhului în Biserică ar fi, într-o măsură, independentă de ceea ce a fost realizat de Iisus Hristos în timpul vieții Sale pământești. Biserica trăiește în perspectiva eshatologică, de aceea funcția ei profetică i-ar da libertatea să întrerupă continuitatea ei istorică, apostolică. Însă taina Bisericii nu se poate înțelege decât dacă cele două "iconomii" a Fiului și a Duhului Sfânt se păstrează neamestecate și inseparabile în interiorul aceleiași învățături despre mântuire. Într-adevăr, Iisus Hristos dăruiește și trimite Duhul Bisericii la Cincizecime, dar Cel care face prezent pe Iisus Hristos în viața Bisericii este Duhul Sfânt. Față de "iconomia" Fiului, Duhul Sfânt are o lucrare proprie, dar nu separată de a lui Iisus Hristos, cu o dublă perspectivă,

istorică și eshatologică. Pe de o parte, amintirea istoriei mântuirii, a actului istoric - întruparea, moartea, învierea, prin care Iisus Hristos a dăruit lumii harul mântuirii, este perpetuată ca fapt eficient prin Duhul Sfânt. Sfântul Apostol Pavel începe cuvântul său despre harisme, cu precizarea esențială că "nimeni nu poate zice că Iisus este Domnul, decât prin Duhul Sfânt" (1 Cor. 12,3). Sfântul Ioan Hrisostom, care dă o mare importanță Cincizecimii în istoria răscumpărării, spune că Duhul Sfânt este trimis anume să confirme că jertfa lui Iisus Hristos a fost primită de Tatăl spre împăcarea lumii cu Dumnezeu, împărțând prin El, în mod personal, roadele jertfei Fiului adusă pentru întreaga fire umană. Pentru el, Duhul Sfânt este martorul prin excelență al lui Iisus Hristos, Cel care atestă și legitimează pe Fiul, în modul cel mai autentic, comunicând în chip personal energiile divine comune Sfintei Treimi. Toți Sfinții Părinți înclină să creadă că amintirea eficientă a istoriei mântuirii prin Duhul Sfânt are un caracter dinamic, în sensul că El descoperă noi sensuri și noi iluminări ale Evangheliei, primită în persoana Fiului întrupat. Duhul Sfânt susține dinamica istoriei mântuirii și numai în acest fel Noul Testament nu devine o lege scrisă cu litere, ci o lege a harului, a adevărului și a libertății. Patriarhul Fotie afirmă și susține că Duhul Sfânt completează ceea ce a descoperit Fiul: "Tu ne-ai descoperit adevărul în parte, iar Duhul Sfânt ne conduce la tot adevărul". De aici tendința dominantă de a interpreta tradiția, în sensul de experiență a Duhului Sfânt de către Biserică, inseparabilă de Sfânta Scriptură. Sfântul Grigorie de Nazianz aplică acest principiu la însăși revelația despre Duhul Sfânt, spunând că în Evanghelii această revelație nu are un caracter deplin, iar după Cincizecime, divinitatea Duhului Sfânt a fost descoperită în întregime. Prin urmare, Duhul Sfânt, punând în mișcare istoria mântuirii, nu înlocuiește pe Iisus Hristos, dar îl introduce într-un context actual, ca principiu de Viață, de iubire și de libertate. Pe de altă parte, Duhul Sfânt este Cel care face prezența, cu anticipare, însăși împărăția lui Dumnezeu. El este cel care leagă Biserica prezentă nu doar de comunitatea istorică a Apostolilor din ziua Cincizecimii, ci și de adunarea din "zilele de pe urmă" în jurul Mielului (Apoc. 5 și 6). De la Cincizecime, epoca ecleziologică se întrepătrunde cu epoca eshatologică, deoarece acolo unde Duhul Sfânt este prezent și lucrează, acolo împărăția lui Dumnezeu intră și se instalează în istorie (Fapte 2,17-21). Exegeza patristică a dat o mare atenție acțiunii Duhului Sfânt de proslăvire a Fiului. Tatăl proslăvește pe Fiul în Duhul Sfânt, care, la rândul său, oferă Bisericii, ca arvună, darul și realitatea eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu. Noțiunea de paraclit, fără să piardă sensul de "mângâietor" și de "apărător", se referă cu precădere la dimensiunea eshatologică a operei lui Iisus Hristos. Aceste două aspecte se pot observa cel mai bine în Taina Euharistiei, care actualizează în mod liturgic "iconomia" Fiului, potrivit poruncii Mântuitorului nostru Iisus Hristos: "Faceți aceasta întru pomenirea Mea" (Luca 22, 19). În Duhul Sfânt, adunarea euharistică actualizează întruparea, moartea și învierea lui Iisus Hristos, pâinea și vinul, adică ofranda poporului, botezat în numele Sfintei Treimi, devenind, prin invocarea preotului, însuși Trupul și însuși Sângele lui Iisus Hristos cel înviat, umanitatea pe care Fiul și-a asumat-o pentru totdeauna. De asemenea, în Duhul Sfânt, adunarea liturgică se unește, dincolo de istorie, cu ceata martirilor și grupul Apostolilor care înconjoară Mielul, adică realitatea ultimă a Împărăției lui Dumnezeu. Pe Sfântul Disc, Biserica este reprezentată simbolic în forma ei finală, având în centrul ei Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii (Apoc. 5,7-13). Astfel, Taina Euharistiei ține privirea Bisericii îndreptată spre modelul ei eshatologic. Dealtfel, întreg vocabularul și simbolismul liturgic este de inspirație apocaliptică. În viziunea ei liturgică, Biserica are, pe lângă Faptele Apostolilor, un punct de referință în Apocalipsă. În al doilea rând, există o unitate organică, inseparabilă între Duhul Sfânt și Biserică, unitate pe care Sfântul Irineu o exprima în formula concisă, binecunoscută: "Acolo unde este Duhul Sfânt, acolo este Biserica". Rolul ecleziologic al Duhului Sfânt ar putea fi explicat astfel: Iisus Hristos a adunat în jurul Său comunitatea Noului Testament, ce are fundamentul ei în grupul celor doisprezece Apostoli, martorii direcți ai intrupării și învierii Sale (Fapte 1,8). Sfinții Apostoli au un rol unic în ce

privește instituirea și întemeierea Bisericii, deoarece ei au primit Duhul Sfânt în mod personal de la Iisus Hristos, după Învierea Sa (Ioan 20, 22-23). În Faptele Apostolilor se observă foarte clar că instituția Apostolilor este nu doar fundamentală pentru constituția Bisericii, ci și că ea este organul prin care lucrează Duhul Sfânt. Expresia "a fi umplut de Duhul Sfânt" este comună în Faptele Apostolilor (Fapte 2,4), indicând faptul că Duhul Sfânt introduce o realitate nouă în viața oamenilor, pe care El o împărtășește sub diverse forme, spre zidirea Bisericii (1 Cor .14). De pildă, Duhul Sfânt este prezent la alegerea celor șapte diaconi (Fapte 6,3-10); inspiră și asistă, în luarea deciziilor, adunarea de la Ierusalim (Fapte 15,28). Sfântul Apostol Petru îi spune lui Anania că a minți Biserica înseamnă a minți Duhul Sfânt: "Nu ai mințit oamenilor, ci lui Dumnezeu" (Fapte 5,4), iar protomartirul arhidiacon Ștefan acuza sinedrul că se împotrivesc Duhului Sfânt (Fapte 7,51).

Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos rămâne prezent în istorie în Duhul Sfânt, împreună cu trupul Său, Biserica, al cărei cap este, în care și prin care actualizează fapta sa răscumpărătoare. Sfinții Părinți ai Bisericii fac o comparație între turnul Babel și adunarea de la Cincizecime: turnul Babel este simbolul amestecării limbilor, al confuziei persoanelor, al ruperii dialogului și comuniunii cu Dumnezeu și între oameni; dimpotrivă, Cincizecimea este simbolul reluării dialogului și a comuniunii personale cu Dumnezeu, al restaurării și unității cugetării și vorbirii omenești. Prin venirea Sa, în mod personal, asupra Sfinților Apostoli la Cincizecime, Duhul Sfânt face din instituția apostolatului o structură eclezială și misionară unică. De altfel, preocuparea Apostolilor este nu numai consolidarea comunității din Ierusalim (predica Sfântului Apostol Petru după Cincizecime - Fapte 2,14-41), ci mai ales trecerea Evangheliei de la comunitatea iudeo-palestiniană: din Ierusalim spre lumea elenistică, neiudaică. Toți Sfinții Parinți ai Bisericii fac o legătură între caracterul universal al Evangheliei, revărsarea Duhului Sfânt asupra celor prezenți la Ierusalim la Cincizecime și apostolatul misionar al Bisericii. Instituțiile sacramentale, prin care Biserica păstrează continuitatea cu comunitatea apostolică din Ierusalim, au un profund caracter misionar și eclezial. Printre acestea, locul primordial îl ocupă botezul cu Duhul Sfânt și apă în numele Sfintei Treimi (Matei 28, 19).

Natura sacramentală a primirii Duhului Sfânt este subliniată cu toată tăria în Faptele Apostolilor. În textele care menționează: botezul celor dintai creștini proveniți dintre "neamuri", adică neiuidei (la Cezareea, după: convertirea lui Corneliu-Fapte 10,44-48), se vede clar și limpede că primirea puterii Sfântului Duh este inseparabilă de Taina Botezului. La Cincizecime se inaugurează botezul cu Duhul Sfânt, care se deosebește de botezul pocăinței, cu apă, al Sfântului Ioan Botezătorul (Fapte 1,5), dar Sfinții Apostoli vor continua să administreze botezul cu apă, ca taină de inițiere (Fapte 2,38). Sfântul Apostol și Evanghelist Luca notează un alt act sacramental legat de Botez, al punerii mâinilor, ca semn al împărtășirii văzute a darului Duhului Sfânt (Fapte 8,14-17). Acest act se observă, de asemenea, la întâlnirea Sfântului Apostol Pavel, la Efes, cu ucenicii Sfântului Ioan, care nu aveau cunoștință de roadele Duhului Sfânt (Fapte 19,1-6). Pe această bază solidă, din punct de vedere scripturistic, tradiția ortodoxă a conferit o mare importanță Tainelor și rânduielilor ce însoțesc primirea harului Duhului Sfânt. Ea a făcut o legătură directă între credința personală, energiile Duhului Sfânt și Tainele Bisericii. Sfântul Vasile cel Mare susținea și afirma că credința și botezul sunt "două moduri de mântuire" legate unul de altul în mod inseparabil. Credința primește desăvârșirea ei în Botez, care se întemeiază pe credință. Botezul constituie pecetea mărturisirii personale de credință. Din această perspectivă slujirile bisericesti, ca și darurile duhovnicești și întreaga viață creștină își au izvorul în iconomia Duhului Sfânt, care coincide cu iconomia tainelor, a cărei răspundere o are preoția sacramentală. Se poate spune deci că Duhul Sfânt stă la originea vieții creștine, la nivel personal și eclezial, dar lucrarea Duhului se manifestă și se împărtășește în mod sacramental prin Tainele instituite de Sfinții Apostoli, potrivit Poruncii lui Iisus Hristos. Dealtfel, Sfinții Apostoli se consideră pe ei înșiși

și pe urmașii lor "ca niște slujitori ai lui Iisus Hristos și ca niște iconomi ai tainelor lui Dumnezeu" (1 Cor. 4,1). În acest sens, orice slujire bisericească și orice harismă personală își are principiul în energiile Duhului Sfânt, care se împărtășesc prin tainele instituite ca semne ale Noului Testament, al cărui întemeietor este Domnul Iisus Hristos. Dimensiunea harismatică a Bisericii decurge, așadar, din natura ei sacramentală, sau mai bine-zis există o reciprocitate între aceste două realități: harismele personale izvorăsc din tainele Bisericii, iar tainele conduc spre darurile duhovnicești.

Problemele pe care le ridică mișcarea harismatică de azi care pretinde a se situa chiar înăuntrul Bisericilor cu structuri tradiționale ca un curent de înnoire, sunt multiple. Din perspectiva teologiei și experienței Bisericii Ortodoxe, două observații se pot face aici în ce privește raportul dintre slujirile sacerdotale sacramentale și harismele personale: În Taina Botezului, toți creștinii au primit o calitate de "preoție" în sens general și un dar duhovnicesc, în mod personal, înăuntrul unei comunități liturgice, care formează poporul lui Dumnezeu, în acel loc. Biserica locală este formată și alcătuită din acest ansamblu de slujiri și harisme pe care Duhul Sfânt le împarte și le valorifică în mod permanent. Slujirile, darurile cu toate că au un caracter personal, ele nu sunt o posesiune individuală. Toți membrii Bisericii participă în mod distinct dar complementar la viața comună a aceluiași trup. Există slujiri bisericești propriu-zis sacerdotale - episcop, preot și diacon - datorite prin taina hirotoniei, slujiri care poartă răspunderea unității unei Biserici locale și a continuității ei apostolice. În timp ce tradiția ortodoxă a recunoscut totdeauna rolul distinct, de neînlocuit, al slujirilor ce posedă consacrare sacerdotală prin hirotonie, ea n-a considerat Biserica drept o instituție clericală. Biserica apare deci ca un trup format dintr-o pluralitate de mădulare, care au slujiri diferite, primite prin Taina Hirotoniei și daruri duhovnicești felurite, primite prin Taina Botezului, dar care lucrează împreună: "După cum trupul este unul și are multe mădulare, și după cum toate mădularele trupului, măcar că sunt mai multe, sunt un singur trup, tot astfel este și Iisus Hristos. Noi toți am fost botezați de un singur Duh, ca să alcătuim un singur trup..." (1 Cor. 12, 12-13). În această varietate de slujiri și harisme, slujirea episcopală are o funcție de convocare, de coordonare și recapitulare, funcție ce se exprimă în slujirea, oficierea și celebrarea euharistică a învierii lui Iisus Hristos. De la începutul Bisericii, slujirea episcopului, a preotului și diaconului au fost consacrate săvârșirii tainelor și în mod deosebit a Tainei Euharistiei, Taina în care se exprimă unitatea Bisericii locale. În liturghia episcopală, care este modelul celebrării euharistice prin excelență, toate slujirile bisericești, și harismele personale ale unei Biserici locale, sunt coordonate și recapitulate, participând în acest fel la preoția lui Iisus Hristos. În definitiv, Iisus Hristos este cel care convoacă și adună Biserica în Duhul Sfânt. Slujitorul ca și harismaticul nu-și îndeplinesc slujba ori lucrarea lor decât în și prin Sfântul Duh care este Duhul preoției veșnice activate a lui Iisus Hristos însuși.

În al treilea rând, prezența și lucrarea Duhului Sfânt au o dimensiune personală foarte accentuată. O întregă teologie a persoanei s-a conturat, mai cu seamă în perioada discuțiilor despre natura energiilor divine, pe fondul pnevmatologiei ortodoxe. Potrivit unei distincții pe care și-a însușit-o ecleziologia ortodoxă din ultima vreme iconomia Fiului se referă în mod special la restaurarea firii umane ca atare, în timp ce iconomia Duhului Sfânt se referă la reconstituirea persoanei ca atare, a subiectului care deține natura umană restaurată. Cu alte cuvinte, taina mântuirii, adică acea comuniune ontologică dintre Dumnezeu și om, se realizează în posesiunea și experiența personală a umanității îndumnezeite a lui Iisus Hristos în Duhul Sfânt. Așa se explică de ce tainele de inițiere joacă un rol important în viața creștinului. La Botez, firea umană este restabilită în identitatea și unitatea ei originară, "după chipul lui Dumnezeu". În Taina Mirungerii, cel botezat este confirmat ca subiect conștient de prezența harului lui Dumnezeu în el, chemat să exercite "harisma" sa proprie în comuniunea Bisericii. "Pecetea" darului Duhului Sfânt este garanția persoanei, a unității și libertății ei. Credinciosul devine, după expresia Parinților Bisericii, pnevmatofor, purtător de Duh Sfânt,

adică "omul duhovnicesc" de care vorbește Sfântul Apostol Pavel. Toată etica creștinului se angajează în această direcție: posesiunea Duhului Sfânt ca sursă a unei vieți noi plină de libertate și răspundere în comuniune. De aceea obiectul rugăciunii particulare ca și al cultului comun îl constituie venirea și reînnoirea Duhului Sfânt Biserica invocă fără încetare trimiterea Duhului Sfânt: "Să vină Duhul Tău cel Sfânt peste noi".

Duhul Sfânt reconstituie nu doar integritatea firii și unitatea persoanei umane, ci și comuniunea persoanelor după modelul Sfintei Treimi. Duhul Sfânt este creator de comuniune, Cel care așează persoanele față în față, în stare de dialog și de mijlocire reciprocă. Având ca model Taina Împărtășaniei, spiritualitatea ortodoxă se bazează pe acest schimb de daruri duhovnicești înăuntrul trupului eclezial. O comunitate creștină nu este deci o simplă adunare voluntară de indivizi izolați, ci o comuniune în Duhul Sfânt, care nu amestecă persoanele, nici nu le separă, ci le distinge și le unește, modelând astfel o spiritualitate euharistică și liturgică. Ar trebui să fie repusă în valoare, pe plan teologic și practic, lucrarea Duhului Sfânt în tainele de inițiere, pe care Biserica Ortodoxă le-a săvârșit împreună și cărora le-a dat o importanță pastorală majoră. Pentru că există o coincidență sacramentală profundă între Botez, taina restaurării firii umane, de unde aspectul ei antropologic, Mirungere, taina persoanei în comuniune, de unde aspectul ei sacerdotal și harismatic, și Euharistie, taina împărtășirii cu umanitatea îndumnezeită a lui Iisus Hristos, de unde aspectul ei eclezial. În istoria Bisericii au apărut uneori curente și tendințe extreme, care au încercat să modifice raportul dintre lucrarea Duhului Sfânt în Biserică și instituțiile ei sacramentale și canonice. De pildă, instituționalismul rigid și ritualismul impersonal, care golesc slujirile ierarhice de vibrația și reverberația Duhului Sfânt, care nu mai au nici o eficiență pastorală ori misionară și care împiedică înnoirea vieții bisericești. De asemenea, profetismul, care împinge Biserica să rupa continuitatea cu tradiția, și să elimine structurile ei sacramentale de bază, sub pretextul că în acest fel ea ar deveni mai dinamică. Astăzi, o mare amploare a luat mișcarea harismatică, de origine pentecostalistă, care, spre deosebire de trecut când se organiza la periferia Bisericilor tradiționale ca un curent separat, tinde să se situeze înăuntrul acestor Biserici, ca un grup de înnoire radicală și de inspirație profetică. Însă Ortodoxia a reușit să evite și va trebui să evite astfel de mișcări extreme printr-o atitudine de concentrare pastorală și mobilitate misionară, în raport cu mediul cultural și social în care trăiește. După cum s-a văzut, lucrarea Duhului Sfânt în Biserică nu se limitează exclusiv la harismele personale, ci se referă la tot ce ține de constituția și viața comunității creștine ca atare, a cărei continuitate apostolică trebuie dovedită. Tainele și instituțiile canonice, viața liturgică și sacramentală în general, nu sunt incompatibile cu misiunea și mărturia Bisericii. Dimpotrivă, ele oferă mediul în care poporul lui Dumnezeu este pregătit pentru misiune. Îndeosebi, Sfânta Liturghie Ortodoxă constituie o structură de comuniune care îmbină elementul sacramental cu cel harismatic. Preotul trebuie să respingă de aceea fenomenul de marginalizare, împingerea credincioșilor spre periferia vieții parohiale, fenomen exploatat de grupările harismatice și eshatologice. El trebuie să ofere oricărui credincios posibilitatea de a avea locul său propriu și să exercite "harisma" ori slujba sa personală în interiorul comunității.

5. Câteva concluzii esențiale și încheierea

La Cincizecime a avut loc coborarea ipostatică a Duhului Sfânt. În perioada veterotestamentară, chiar când unii drepti se învredniceau de primirea darurilor Sfântului Duh, nu era vorba decât de împărtășirea cu energii divine, iar nu de prezența ipostatică a Paracletului. De data aceasta coboară Mângâietorul însuși, adică a treia Persoană a Sfintei Treimi, așa cum a promis și făgăduit Iisus Hristos la Cina cea de Taină. În acea ultimă cuvântare, Domnul Iisus Hristos a vorbit în repetate rânduri de trimiterea Duhului Sfânt ca de venirea unei Persoane. Astfel, El a spus: "Dar Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care-L va

trimite Tatăl, în numele Meu" (Ioan 14, 26) și de asemenea: "Iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul" (Ioan 16, 13), cuvinte care indică în mod limpede că nu este vorba de o infuzare de daruri, ci de prezența nemijlocită a Duhului Sfânt. Totuși, Paracletul va rămâne invizibil pentru ochii trupești, ascunzându-se sub chipul limbilor de foc, așa cum la Botez se arătase sub forma de porumbel. Serghei Bulgakov spune că Sfântul Duh Se descoperă într-un mod impersonal, căci ipostasul Său rămâne pururea necunoscut. De altfel, aceasta este după el limita Cincizecimii: deși coboară în suflete și în Biserică, Duhul nu este deplin manifestat, cel puțin în cursul actualului eon. De aceea în Sfânta Scriptură nu se vorbește de vederea Duhului Sfânt, ci doar de primirea Lui.

Încă din epoca patristică, toți comentatorii și-au pus întrebarea unde se situează momentul din seara de Paști, când Iisus Hristos a suflat Duh Sfânt peste Sfinții Apostoli, față de coborârea personală a Sfântului Duh, de la Cincizecime. Cei mai mulți dintre Sfinții Părinți, printre care și Sfântul Ioan Hrisostom și Sfântul Chiril al Alexandriei, sunt de părere că, așa cum s-a mai arătat, în seara de Paști Sfinții Apostoli au primit de la Iisus Hristos numai un dar al Sfântului Duh, și anume harul preoției, care însă nu a fost pus îndată în lucrare. Abia prin coborârea ipostatică a Sfântului Duh, darul preoțesc, ca și alte slujiri mai deosebite, precum și o serie de harisme vor deveni actuale și se vor putea manifesta, căci Cincizecimea reprezintă plenitudinea darurilor și a harurilor. Mântuitorul Iisus Hristos îi prevenise de altfel pe ucenici în ultima seară înainte de Patimi: "Vă este de folos ca să Mă duc Eu. Căci dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă voi duce, îl voi trimite la voi" (Ioan 16,7). Așadar, încă de atunci Domnul Iisus Hristos le arătase că venirea Duhului Sfânt era strâns legată de înălțarea Sa cu firea omenească la cer. Cincizecimea constituie și formează deci un eveniment esențialmente nou, având virtuți unice. Deoarece asupra omenității din Iisus Hristos S-a revărsat din plin Duhul Sfânt, Fiul a obținut și căpătat privilegiul de a trimite la rândul Său Duhul peste cei ce au crezut în El. Umanitatea preluată de Iisus Hristos devine mijlocitoarea trimerii Sfântului Duh, fiind astfel integrată în circuitul lucrării divine de sfințire a omului.

Coborârea Duhului Sfânt a fost deci posibilă datorită Jertfei Fiului și a Înălțării Sale cu firea omenească la cer, dar și datorită prezenței unor vase alese, căci Paracletul nu S-a coborât la întâmplare peste niște oameni oarecare, ci anume peste aceia care L-au recunoscut pe Iisus Hristos drept Fiul al Tatălui și au crezut în El. Totuși, dacă Duhul Sfânt este trimis oamenilor de către Fiul, așa cum s-a mai subliniat, din punctul de vedere al originii, El purcede din Tatăl, ceea ce de altfel a afirmat și Mântuitorul Iisus Hristos: "Iar când va veni Mângâietorul, pe care Eu îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine" (Ioan 15, 26). Acest verset conține și rezumă tot ceea ce ne dezvăluie Sfânta Scriptură mai esențial și mai important, cu privire la Persoana Duhului.

Teologia latină, prin introducerea lui Filioque, a dus la raționalizarea misterului divin și a contribuit astfel la slăbirea credinței în monarhia Tatălui, precum și în diversitatea absolută a ipostaselor. Biserica Ortodoxă apără cu fermitate învățătura purcederii Duhului Sfânt numai din Tatăl tocmai pentru că doar în acest fel se afirmă diferențierea personală a Celor Trei, simultan cu unitatea Lor, păstrându-se un echilibru perfect între unitatea ființei și diversitatea ipostaselor. Tatăl rămâne deci ipostasul ce se cere revelat, în timp ce Fiul împreună cu Duhul Sfânt sunt ipostase revelatoare. Sfântul Duh este prin excelență ipostasul manifestării, misiunea Sa fiind de a-L descoperi pe Fiul și prin El pe Tatăl: "Acela va mărturisi despre Mine", "Acela Mă va slăvi"... Între Fiul și Duhul există însă o relație de reciprocitate și în ce privește revelarea: Sfântul Duh îl descoperă pe Iisus Hristos și Iisus Hristos Se descoperă prin mijlocirea Duhului Sfânt. Totodată, atât Fiul cât și Duhul revelează plenitudinea divină în unitate nemijlocită cu Tatăl. De aceea între ceea ce grăiește Duhul Sfânt și revelația, descoperirea Fiului este totală concordantă: "Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus Eu" (Ioan 14, 26).

Cincizecimea confirmă cele de mai sus, căci Pogorârea Sfântului Duh a pus în lumină în primul rând dumnezeirea lui Iisus Hristos. Numai după ce au primit Duhul Sfânt au început Sfinții Apostoli să-L propovăduiască pe Iisus Hristos ca pe Fiul Tatălui. Este caracteristic faptul că Sfântul Apostol Petru, chiar în ziua Cincizecimii sau a Rusaliiilor, când a vorbit mulțimilor adunate la Ierusalim, arătând că ucenicii L-au primit pe Duhul Sfânt, trimis lor de la Tatăl de către Iisus Hristos (F.Ap. 2, 33), nu vorbește despre Duhul Sfânt, ci despre Iisus Hristos.

La Rusalii sau Cincizecime ia naștere Biserica istorică, a cărei origine din veac se afla în însăși viața intratrinitară. Ea nu a putut lua ființă însă decât în momentul în care Duhul Sfânt, trimis de Fiul, S-a coborât peste câțiva aleși, sfințindu-i și readucându-i în comuniune cu Dumnezeu. Să nu se uite însă că, prin mărturisirea sa de pe drumul Cezareii, Sfântul Apostol Petru, peste care S-a revărsat acum Duhul Sfânt, a făcut ca omul să răspundă afirmativ la chemarea dumnezeiască, creând una din premisele întemeierii Bisericii. Apar astfel cele trei dimensiuni ale acestei entități teandrice: cea hristologică, cea pnevmatologică și cea umană. (După cum afirma Pr. Prof. Univ. Dr. Ion Bria). Sfântul Duh, despre Care Iisus Hristos spune că va fi cu ucenicii în veac (Ioan 14, 16), asigură prezența permanentă a lui Iisus Hristos în Biserică, zidită pe o dublă temelie, hristologică și pnevmatologică, ilustrată de dubla economie a Fiului și a Sfântului Duh, căci acolo unde este Duhul Se află și Iisus Hristos. Biserica este trupul lui Iisus Hristos, în care El nu încetează a-L trimite pe Sfântul Duh, iar Duhul îi hristifică la rândul Său pe cei care participă la viața Bisericii și la sacramente, fiindcă în orice taină a Bisericii, credinciosul se unește atât cu Iisus Hristos cât și cu Sfântul Duh.

Teologul rus Vladimir Lossky a subliniat specificul lucrării Fiului și, respectiv, a Duhului Sfânt, vizibile îndeosebi în minunea de la Cincizecime. Pe când Iisus Hristos restaurează natura umană ce a fost viciată prin păcat și o sfințește, Duhul Sfânt, Care Se revărsă peste fiecare ucenic în parte, împărtășește persoanelor plenitudinea darurilor. Dacă lucrarea Fiului unifică, cea a Sfântului Duh diferențiază, îngăduind înflorirea unei multitudini de daruri. Unitatea se exprimă, după cum sublinia teologul francez Olivier Clement, în diversiunea chipurilor, fiecare manifestând la lumina Duhului ceea ce are mai personal.

Fiind înrădăcinată atât în hristologie cât și în pnevmologie, Biserica împacă unitatea cu multiplicitatea, făcând ca această entitate teandrică să prezinte o stabilitate absolută - doar este zidită, construită și consolidată de Iisus Hristos și pe Jertfa Sa - dublată însă de un dinamism nelimitat, propriu libertății Duhului Sfânt. Desigur însă că, mai presus de orice, timpul Bisericii este timpul Duhului, deoarece în centrul oricărei lucrări sacramentale, ca și al Liturghiei, se află epicleza, orice adunare euharistică fiind locul unei repetate Cincizecimi.

Cu alte cuvinte deci, Biserica se întemeiază la Cincizecime deoarece atunci și numai atunci viața pătrunde în lumea închisă mai înainte în limitele înguste ale creatului. Limbile de foc căzute peste capetele apostolilor arată că între cer și pământ nu mai este un hotar de netrecut și că cei ce cred în Iisus Hristos pot participa la o viață spirituală, duhovnicească ce-și are rădăcinile în chiar viața dumnezeiască și divină. În plan imanent, Biserica se constituie prin crearea unei stări de maximă comuniune între cei ce se împărtășesc din același izvor dumnezeiesc, căci prin definiție ea este o entitate comunitară, alcătuită din persoane ce aderă liber la credință. Sfântul Duh, Care prin vocație este Duhul comuniunii, formează și alcătuiește cheagul spiritual ce îi leagă pe credincioși între ei. Teologul german Martin Buber spune că acolo unde se întâlnește un "eu" cu un "tu" se întinde împărăția Duhului Sfânt. Sfântul Duh este Persoana susținătoare de relație, misiune îndeplinită de Duhul Sfânt și în cadrul Sfintei Treimi Duhul Sfânt face legătura dintre Tatăl și Fiul și tot El mijlocește apropierea dintre oameni.

Odinioară pe Muntele Sinai, Dumnezeu îi apăruse omului din depărtare și îi dăduse porunci menite să păstreze distanța dintre el și Creatorul său. Acum, după Jertfa și Înălțarea la cer a lui Iisus Hristos, Duhul Sfânt coboară peste oameni și îi sfințește în ființa lor lăuntrică.

Sfântul Atanasie cel Mare spunea că Dumnezeu S-a făcut purtător de trup pentru ca omul să poată deveni purtător al Duhului Sfânt - "pnevmator". Desigur însă că, așa cum a subliniat Sfântul Maxim Mărturisitorul, într-un anume fel Duhul Sfânt nu a fost niciodată absent din mijlocul creației, la zidirea căreia Și-a avut partea Sa de contribuție, așa cum rezultă chiar din Geneză, unde se spune că "Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor" (Facere 1, 2). Această purtare peste ape este comparată de teologul rus Serghei Bulgakov cu o primă Cincizecime, constituind un adevărat preludiviu la crearea omului. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că Sfântul Duh menține în existență toate făpturile, fiind putere proniatoare, într-un mod specific El Se află deci în tot ce există. Totuși, după cum s-a mai subliniat, prin cădere omenirea a pierdut darul Sfântului Duh, menit să o călăuzească spre mântuire, cu toate că existența ei continuă să atârne de o anume prezență a Duhului Sfânt, fără de care tot ce viețuiește s-ar prăbuși în haos.

Prin pogorârea de la Cincizecime, Sfântul Duh nu S-a mai limitat și mărginit doar să mențină zidirea prin mijlocirea energiilor Sale, ci a pătruns personal în suflete, zidind întru ele "înfierarea cea după har". În același timp, întemeind Biserica, Duhul Sfânt a adus la împlinire promisiunea și făgăduiala făcută de Iisus Hristos pe drumul Cezareii lui Petru și, prin el, întregului colegiu apostolic. Odiuioară, Domnul Iisus Hristos le-a vestit apostolilor că va lua ființă Biserica, pe care nici porțile iadului nu o vor birui (Matei 16, 18). Acum, prin Pogorârea Duhului Sfânt, în mijlocul unei lumi ostile apare o entitate sfântă, respectiv Biserica, unde omul se întâlnește cu Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos și cu Duhul Sfânt, putându-se adăpa neîntrerupt, neîncetat și permanent din izvorul inepuizabil al harului. Prin mijlocirea Sfintelor Taine, Biserica transmite harul celor vrednici a-l primi și în acest fel membrii ei se unesc fără încetare atât cu Iisus Hristos, cât și cu Sfântul Duh. Pentru cei ce fac parte din Biserică lucrarea Duhului Sfânt în suflete are un caracter bivalent: pe de-o parte, El șterge păcatele, curăță și purifică - de aceea este foc ce arde - iar pe de alta construiește și zidește, refăcând chipul divin ce a fost întunecat prin cădere. Sfântul Simeon Noul Teolog susține că între chipul divin și Sfântul Duh există o legătură tainică încă de la crearea omului. Duhul Sfânt îl face pe om părtaș la viața Sfintei Treimi, deoarece Persoanele divine nu Se întipăresc separat în suflet, ci prezența Uneia le imprimă simultan și pe Celelalte. Sfântul Duh restaurează chipul divin, sădindu-L pe Iisus Hristos în suflet, iar Iisus Hristos îl apropie pe om de Tatăl. De aceea se poate spune că Sfânta Treime vine la făpturi prin Duhul Sfânt, iar ele, la rândul lor, se urcă la Tatăl tot prin Sfântul Duh. Este ceea ce Părintele Profesor Dumitru Staniloae a numit "circuitul slavei". Prin cădere, omul, pierzându-l pe Sfântul Duh, a Cărui menire constă în a pune creatura în relație de dependență filială față de Ziditorul ei, se îndepărtase de Dumnezeu, pe care nu îl mai privea ca pe un Tată, ci ca pe un Stăpân neîndurător. Redobândind Duhul Sfânt prin jertfa lui Iisus Hristos, omul se simte din nou copil al Tatălui ceresc, căci numai în Duhul Sfânt îl poate el chema pe Dumnezeu "Părinte" (Rom. 8, 15). De aceea chiar Sfântul Apostol Pavel îl numește pe Sfântul Duh "Duhul înfierii", misiunea Sa fiind de a-i face pe oameni să se simtă legați de Dumnezeu ca de un Tată iubitor, căci "iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfânt, cel dăruit nouă" (Rom 5, 5). Trezind în suflete simțământul filiației divine, Paracletul face ca în același timp să crească în ele și dragostea față de semenii, pe care cel sfințit de Duhul începe să-i socotească drept frați.

Prin urmare, Sfântul Duh restabilește comuniunea dintre oameni, adevăr pus în mod pronunțat și pregnant în lumină de faptul că la Cincizecime sau Rusalii Sfinții Apostoli au putut să se facă înțeleși de pelerinii care vorbeau în diferite limbi. Începând cu Sfântul Chiril al Ierusalimului, numeroși exegeți au făcut o paralelă între amestecarea limbilor ce a avut loc cu prilejul construirii turnului Babel și darul limbilor, dobândit de Sfinții Apostoli la Cincizecime. Fenomenul petrecut la începutul istoriei indică pierderea comuniunii cu Duhul Sfânt, a cărei consecință directă a fost fărâmițarea unității neamului omenesc. Incapacitatea și

neputința oamenilor de a se mai înțelege, fiecare rămânând închis în propriul său univers spiritual, constituie semnul ruperii sale de Dumnezeu. Sentimentul izolării, resimțit atât de acut de omul de astăzi, se datorează tocmai faptului că el s-a înstrăinat de Duhul Sfânt și ca urmare s-a îndepărtat și de semenii. Numai Duhul Sfânt poate face ca oamenii să vorbească aceeași limbă și să-și deschidă inimile unii față de alții. Restaurând chipul divin din om, Sfântul Duh face să crească și să înflorească în suflete virtuțile, căci în El își are originea orice dar și orice virtute. De fapt, se poate spune că Duhul Sfânt este făuritorul vieții noastre spirituale, care se zidește prin El, deoarece Sfântul Duh zămislește în noi libertatea harismatică, după cum subliniază Lot Borodine. Libertatea, rod al harului, se supune ca atare voinței lui Dumnezeu, constituind semnul prezenței Sfântului Duh în suflete, și face ca fiecare credincios să răspundă într-un mod ce-i este propriu la chemarea dumnezeiască. Ea se află la polul opus față de spiritul luciferic de independență, expresie a afirmării egoiste și a revoltei. Sfântul Apostol Pavel a subliniat cel dintâi strânsa legătură dintre prezența Duhului Sfânt și existența libertății interioare, lăuntrice: "Unde este Duhul Domnului, acolo este libertate" (II Cor. 3, 17). Rezidindu-l și reconstruindu-l sau refortificându-l duhovnicește pe om, care a fost curățat și purificat prin Jertfa lui Iisus Hristos, Sfântul Duh lucrează asemenea unui artist care, cu grijă și migală, se străduiește să modeleze în suflete o imagine cât mai apropiată de aceea a arhetipului divin. Sfântul Chiril al Ierusalimului spune că Duhul Sfânt vine să mântuiască, să tămăduiască, să vindece, să învețe, să sfătuiască, să întărească, să mângâie, să lumineze mintea. El îndepărtează neștiința și îi învață pe credincioși cele despre care le-a vorbit Iisus Hristos ucenicilor Săi (Ioan 14, 26), căci tot ceea ce grăiește Duhul Sfânt își are originea în lucrarea și în cuvântul Fiului. Paracletul perpetuează opera lui Iisus Hristos și actualizează ceea ce El a zidit odată pentru totdeauna, acordând și oferind posibilitatea fiecărui om, izbăvit prin Jertfa Mântuitorului, să-și dezvolte propriile daruri, în vederea mântuirii personale.

Euforia resimțită de Sfinții Apostoli îndată după primirea Duhului Sfânt nu vădește întunecarea minții, așa cum insinuau neștiutorii, ci dimpotrivă, o stare de iluminare, care le înzecea posibilitatea de cunoaștere. Sfântul Chiril al Ierusalimului spune că ei sunt beți pentru că au băut vinul viței celei veșnice. La Cincizecime, fiecare apostol a devenit, prin primirea Duhului Sfânt, un focar de iradiere a harului, pe care îl va transmite celor ce vor crede în cuvântul Evangheliei și vor veni să se boteze. Zidindu-l pe omul cel nou, despre care Mântuitorul nostru Iisus Hristos a spus că se va naște din apă și din Duh (Ioan 3, 5), Paracletul nu se va mărgini să-l lumineze lăuntric, ci îl va călăuzi pe potecile aspre ale vieții pământești. În ultima Sa cuvântare de după Cina cea de Taină, Domnul Însuși a schițat principalele linii pe care se va desfășura lucrarea Sfântului Duh. El nu a limitat-o la mediul haric al Bisericii, ci a arătat că aceasta se extinde asupra întregii zidiri și evoluții istorice. Duhul Sfânt va mărturisi despre Iisus Hristos (Ioan 15, 26), pe Care îl va slăvi (Ioan 16, 14), îi va învăța toate pe ucenici (Ioan 14, 26), îi va călăuzi la tot adevărul și cele viitoare le va vesti (Ioan 16, 13), și tot Paracletul va vădi lumea de păcat, de dreptate și de judecată (16, 8).

Deoarece toate aceste afirmații au fost analizate la locul cuvenit, nu se va mai insista asupra lor. Subliniem doar din nou relația strânsă, existentă între Sfântul Duh și Adevăr. Tocmai pentru că este Duh al Adevărului, Paracletul va dezvălui păcatul din lume. Apare aici cealaltă fațetă a lucrării Duhului Sfânt, și anume misiunea de a lupta împotriva forțelor întunericului și de a le nimici. Mântuitorul a afirmat că hula împotriva Duhului Sfânt este un păcat de neiertat tocmai fiindcă orice încercare de răzvrătire împotriva lui Dumnezeu este și un păcat împotriva Sfântului Duh, Paracletul fiind Acela care sădește în suflete sentimentul dependenței filiale față de Tatăl. A nega dumnezeirea lui Iisus Hristos constituie de asemenea un păcat împotriva Sfântului Duh, deoarece Duhul este cel care mărturisește despre Fiul. Sfântul Duh nu va înceta până la sfârșitul istoriei să risipească rătăcirile și să combată toate încercările de contestare și negare a divinității lui Iisus Hristos. Lucrarea Sa de proslăvire a Fiului se desfășoară paralel cu aceea de spulberare a tuturor născocirilor demonice. Însă

tocmai din cauza aceasta lumea nu-L primește pe Sfântul Duh. La Cina cea de Taină, Domnul Iisus Hristos a spus că lumea nu-L poate primi pe Mângâietorul "pentru că nu-L vede, nici nu-L cunoaște" (Ioan 14, 17). Această afirmație ar putea nedumeri, de aceea trebuie făcute unele distincții: în primul rând să nu se confunde prezența "funcțională", dacă se poate spune așa, a Duhului Sfânt în lume, menționată de Sfântul Maxim Mărturisitorul, prezență fără de care existența creației nu ar mai fi posibilă, cu prezența harică, de care se învrednicesc numai cei care-și deschid sufletul față de Dumnezeu.

Așa cum a mai subliniat, noțiunea de lume are în concepția lui Iisus Hristos un caracter ambiguu, ce ține de mai mulți factori. Dacă prin creație lumea aparține lui Dumnezeu, prin starea și modul de cucerire ea se află, din pricina păcatului, sub stăpânirea celui rău, fiind însă recucerită de Iisus Hristos prin Jertfa Sa mântuitoare. În cursul actualului eon, deși îndreptându-se către Împărăție, lumea rămâne locul unde, sub influența forțelor întunericului, au încă loc cumplite înclăștări din care nu întotdeauna binele iese învingător. Din această perspectivă trebuie înțelese unele afirmații ale lui Iisus Hristos, cu privire la lume și îndeosebi cele privitoare la rolul Duhului de a descoperi păcatul acesteia. Urmărind nimicirea ueltilor duhului celui rău, Sfântul Duh îndeplinește în paralel, și o lucrare de purificare a creației și a elementelor ei constitutive. Sfințirea apei, în vederea îndepărtării acelor forțe malefice care o întinează, reprezintă primul pas în opera de restaurare a omului - ea devine materia principală în Taina Botezului, prin care neofitul pătrunde în Biserica lui Iisus Hristos - și de transfigurare lentă a întregii zidiri.

Dacă, de la Cincizecime sau Rusalii încoace, Sfântul Duh rămâne în Biserică, precum și în sufletele credincioșilor, totuși, prezența Sa în lume nu implică încă plenitudinea darurilor Paracletului, așa cum observă Serghei Bulgakov. Această îngrădire ține de gradul de receptivitate al oamenilor. Duhul Sfânt întâlnește adesea rezistență, opoziție și împotriviri, iar atunci El Se retrage, lăsându-l pe om singur cu păcatul său. Peste cei ce își deschid sufletul și răspund la chemarea divină Sfântul Duh revarsă însă noi energii harice, menite să facă să rodească toate puterile lor spirituale și duhovnicești. Lucrarea Paracletului este inepuizabilă în sine, căci "Dumnezeu nu dă Duhul cu măsură" (Ioan 3, 34) și, ca urmare, sunt infinite, diverse și variate căile spre desăvârșire oferite omului de către Sfântul Duh. În toată perioada istorică, ce se întinde până la transfigurarea finală, Sfântul Duh suferă o chenoză tocmai pentru că binevoiește să coboare până la creatura, să Se adapteze la inerția și la rezistența opusă de om și de lume, a căror libertate o respectă. Chenoza Duhului Sfânt nu va înceta decât atunci când va fi definitiv instaurată împărăția. Până atunci însă, El continuă să lucreze tainic în suflete, întristându-Se de câte ori păcătuim (Efes. 4, 30) și rugându-Se pentru noi. Acțiunea Sfântului Duh se face simțită și în creația pe care o rezidește prin har. Prin moartea Sa pe cruce Iisus Hristos a exorcizat natura, eliberând-o de sub stăpânirea forțelor malefice. Ea continuă totuși să se afle, ca și omul, într-o stare de nedesăvârșire, așteptând transfigurarea finală, pregătită de lucrarea Sfântului Duh, care, prin sacramente și prin ierurgii, începe să prefacă tainic chipul acestei lumi. Existența Sfintelor Taine dovedește că materia este permeabilă pentru energiile divine, care creează din elemente neutre, din punct de vedere spiritual, vehicule purtătoare de har. Pe această cale și pe multe altele neștiute de nimeni, Duhul Sfânt lucrează prefacerea lentă a întregii zidiri.

Prezența Sfântului Duh nu doar în Biserică, ci și în lume, este izvor de daruri, care se manifestă sub multiple forme, fără să li se poată deosebi originea întotdeauna. Sfântul Apostol Pavel a formulat, cu pregnanța care-i era proprie, învățătura despre darurile duhovnicești, pe care le face să rodească unul și același Duh (I Cor. 12, 1-11). Îndrăznim însă să credem cu tărie și convingere că afirmația paulină: "Darurile sunt felurite, dar același Duh" (I Cor. 12, 4) are o semnificație mult mai largă, ea putându-se aplica tuturor darurilor cu care sunt înzestrați oamenii și pe care ei le folosesc întru slava lui Dumnezeu și în vederea slujirii aproapelui. Sfântul Maxim Mărturisitorul subliniază și afirmă că Duhul Sfânt mișcă rațiunea naturală din

fiecare. Tot ceea ce oamenii făptuiesc din dragoste pentru semeni și din dorința de a aduce mai multă lumină în lume este, în ultimă instanță, îndeplinit sub înrâurirea Duhului Sfânt. Sfântul Duh dispune, de asemenea, de forța invincibilă a Frumuseții, fiindcă El este, așa cum au subliniat Sfinții Părinți ai Bisericii, ipostasul Frumuseții, frumusețea lumii fiind efectul lucrării Sale. Sfântul Chiril al Alexandriei a afirmat că Sfântul Duh este Duhul Frumuseții și că prin El participăm la Frumusețea naturii divine. Să nu se uite că în cartea din Sfânta Scriptură, intitulată "Înțelepciunea lui Solomon" se spune că dreptii "vor primi din mâna Domnului împărăția frumuseții" (5, 16), Împărăția, întemeiată prin lucrarea conjugată a Fiului și a Sfântului Duh, reflectând și oglindind, într-un oarecare fel, Frumusețea Divinității.

Teologia ortodoxă contemporană, mergând pe linia tradiției patristice, subliniază că vocația spre frumos este una din trăsăturile definitorii ale misiunii Duhului Sfânt. Ca atare, orice încercare de a întruchipa frumosul în forme sensibile își are originea în lucrarea Sfântului Duh. Paracletul este deci Acela care îl investește pe om, indiferent de apartenența sa la Biserica creștină, cu darul de a zămislui opere menite să aducă în lumea, supusă stricăciunii un slab reflex al Frumuseții divine. Din cauza căderii s-a produs însă scindarea Frumosului de Bine, astfel încât nu orice creație care tinde spre frumos, se va mai afla sub înrâurirea Duhului Sfânt Frumosul, rupt de transcendent și întinat de intenții ori gânduri imorale sau ostile Divinității, poate deveni o unealtă a spiritului demonic. De aici ambiguitatea Frumosului și primejdia estetismului. Gânditorii ruși, cum ar fi Dostoievski, au intuit admirabil această dialectică a Frumosului, semn al prezenței lui Dumnezeu și a Duhului Sfânt în lume, și drum ori cale spre mântuire, dar și ispită (dez)amăgitoare, atunci când se constituie ca valoare autohtonă, primind sugestii din sfere potrivnice Divinității. Credința lui Dostoievski, potrivit căreia lumea s-ar putea mântui prin Frumusețe rămâne valabilă, în măsura în care Frumosul nu va mai constitui un ideal despărțit de Bine. Atunci când creatorul va izbuti să închidă în opera sa o scânteie din lumina pururea fiitoare, Frumusețea va contribui la izbăvirea omului și va grăbi transfigurarea finală (potrivit afirmațiilor lui Nichifor Crainic din lucrarea: „Frumosul Divin în opera lui Dostoievski”).

Deci, ca o concluzie finală, voi susține că *Ortodoxia* are cea mai înaltă și cuprinzătoare viziune a frumuseții: frumosul artistic îl ajută atât pe autor, cât și pe contemplatorul său să înainteze, să progreseze către Dumnezeu, participând astfel la întărirea efortului omenesc în urcușul său duhovnicesc în virtute, până la mântuire. În acest fel, manifestarea frumuseții se înscrie într-un ciclu complet, rotund: Frumusețea dumnezeiască iradiază și naște frumusețea omului, iar omul, prin creația sa artistic-sacerdotală, reflectă lumina Frumuseții necreate, sfințit fiind de harul Duhului Frumuseții și sfințind la rândul său pământul o dată cu preaslăvirea Numelui Domnului. Iar în acest circuit, în care energiile divine necreate lucrează continuu, frumosul creației umane reprezintă un moment al spectacolului omului în infinitatea luminii Frumuseții dumnezeiești.

Așadar, credem că îi revine teologiei viitorului misiunea de a dezvolta până la ultimele consecințe doctrina despre rolul soteriologic al Frumuseții, precum și despre caracterul ambiguu al frumosului și al artei în actualul eon. Paul Evdokimov spunea că teologia Adevărului și a Binelui trebuie să fie întregită cu o teologie a Frumosului. Că la Cincizecime, odată cu întemeierea Bisericii, ia ființă și împărăția, cu toate că ea va continua să rămână o realitate tainică până la sfârșitul istoriei, a fost confirmat de Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, Care, chiar înainte de Schimbarea Sa la față, a spus: "Adevărat grăiesc vouă că sunt unii, din cei ce stau aici, care nu vor gusta moartea, până ce nu vor vedea Împărăția lui Dumnezeu, venind întru putere" (Marcu 9, 1).

Drd. Stelian Gomboș